

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 42 Volume: 9 Issue: 42

Şubat 2016 February 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

GÖÇ, STRATEJİ VE TAKTİK: SURIYELİ SİĞINMACILARIN GÜNDELİK HAYAT DENEYİMLERİ MIGRATION, STRATEGY AND TACTIC: EVERYDAY LIFE EXPERIENCES OF THE SYRIAN ASYLUM-SEEKERS

A. Çağlar DENİZ*
A. Banu HÜLÜR**
Yusuf EKİNCİ***

Öz

Suriye’de yaşanan iç savaştan kaynaklanan göçten en fazla etkilenen şehirler Gaziantep ve Kilis’tir. Türkmen ağırlıklı nüfusuyla daha farklı bir etnik yapıya sahip olan bu iki şehir Antakya, Şanlıurfa ve Mardin’den ayrılır. Bu makalenin çerçevesini Antep-Kilis çevresinde yaşayan yerli halk ile Suriyeli sığınmacıların birbirlerine dair geliştirdikleri taktikler, stratejiler ile kamu erkinin işlerliğe soktuğu müstesna haller oluşturmaktadır. Amacımız, Kilis ve Gaziantep iline göç eden Suriyeli sığınmacıların şehirde hayata tutunmaya çalışırken karşılaştıkları zorluklarla nasıl başa çıktıklarını açığa çıkarmaktır. Bu kapsamda bir saha araştırmasına dayanan bu çalışma için, yüzü aşkın görüşmeci ile yüz yüze derinlemesine mülakat tekniği, katılımlı gözlemler ve doküman incelemelerinden elde edilen veriler kullanılmıştır. Saha araştırması Ağustos 2014 ile Şubat 2015 arasındaki döneme yayılsa da, ağırlıklı kısmı 2015 yılının Ocak ve Şubat ayında gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kavramlar: Suriyeli Mülteciler, Suriyeli Sığınmacılar, Gündelik Hayat Sosyolojisi, Gaziantep, Kilis.

Abstract

Syrian civil war and related refugee migration to Turkey effected the border cities such as Antakya, Şanlıurfa, Mardin, Gaziantep and Kilis in Turkey. Among these cities Gaziantep and Kilis have been mostly effected because of the ethnicity of their population. Both cities have population with Turkoman origin, speaking one of Turkish accents. In this study we want to explore what are the Syrian people’s strategy and tactics, and how they develop them to copy with the public power’s exceptions against Syrian asylum-seekers. We study these situations through in-depth interviews with more than one hundred refugees and with NGO’s members, also through participant observation and examining the news about the refugees in media. The field study lasted from August 2014 to February 2015, but the substantial part of the study is conducted between January and February 2015.

Keywords: Syrian Refugees, Syrian Asylum-seekers, Sociology of Everyday Life, Gaziantep, Kilis.

Giriş

Suriye’de 2011 yılının Mart ayında rejime karşı demokratik sokak gösterileriyle başlayan ve sonrasında sürekli bir savaş halini alan süreç, çevre ülkeler ve küresel güçlerin müdahalesiyle yüz binlerce ölü ve yaralının yanı sıra, komşu ülkelere doğru göçlerle birlikte büyük bir insani trajediye dönüştü. Türkiye’nin; Gaziantep, Kilis, Şanlıurfa, Mardin, Hatay ve Kahramanmaraş gibi sınır şeridindeki illerinde yoğun bir Suriyeli nüfus birikmeye başladı. Türkiye’ye sığınanlar iki şekilde yerleştiler. Birinci kesim, sığınmacı kamplarına (geçici barınma merkezlerine) yerleşti. Burada hükümetlerin sunduğu imkânlarla çadır veya konteyner kentlerde yaşamaya başladılar. İkinci kesim ise sığındıkları ülkelerde sınıra yakın yerlere ya da ülkedeki büyük şehirlerin çeperlerine yerleştiler. Bu kesim içerisinde bazıları, aile ve akrabalık ilişkilerini kullanarak hedef ülkeye/şehre yerleştiler. Özellikle aile, akrabalık ve hemşerilik ilişkileri sayesinde bir dayanışma imkânı bulan sığınmacılar, bu sayede sorun ve sıkıntılarını hafifletebilmektedirler.

İçişleri Bakanlığı’na bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün verdiği rakamlara göre 15 Ocak 2016 tarihi itibarıyla Türkiye genelindeki sığınmacı nüfusu toplam 2.540.284’tür. Bunların yaklaşık %10’u (269.193) geçici barınma merkezlerinde, %90’ı (2.271.591) ise kamp dışında yaşamaktadır. Göç İdaresi’nin il bazında verdiği rakamlara göre Gaziantep’te geçici barınma merkezlerinde ve dışında yaşayan Suriyeli sığınmacıların sayısı ise 325.874’tür. Bu rakam Kilis’te 124.287’tür (TC İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2016). Göç İdaresi bu rakamları il bazında “geçici barınma merkezi” ve “bu merkezlerin dışında yaşayanlar” olarak ayırmamış, her şehir için toplam sayıyı vermiştir. Bu rakamların “kayıtlı” sığınmacılardan oluştuğunu bilmek gerekir. 2015 yılı sonu itibarıyla sayıları itibarıyla 3 milyona ulaşmış ve Türkiye bu insanlara 9 milyar dolar harcadığını ifade ediyordu: Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan, Suriyelilere ilişkin yaptığı açıklamada, "Harcadığımız para 9 milyar dolara ulaştı. Uçuşa yasak bölge ilan edelim ve onların güvenliğini sağlama alalım, bunları kendi toprakları üzerinde iskân edelim. 2.5-3 milyon

*Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

** Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü.

*** Doktora Öğrencisi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü.

insanı nereye kadar besleyeceğiz?" dedi ([Sputnik](#), 13.12.2015). Kayıtlı olmayan Suriyelilerin sayısıyla birlikte düşündüğümüzde Gaziantep ve Kilis bölgesinde yaşayan sığınmacıların sayısının verilen rakamlardan çok daha fazla olduğu rahatlıkla söylenebilir. Sahada yaptığımız araştırmalar, birçok sığınmacının kayıtsız (kimliksiz) olduğunu ve resmi rakamların gerçeği yansıtmadığını göstermektedir. Suriye'deki savaştan kaçarak, Antep-Kilis Çevresindeki kayıtlı ve kayıtsız toplam sığınmacı sayısının yaklaşık olarak 600.000 ila 650.000 kişi olduğu tahmin edilmektedir. Bu rakamın 450.000'i Antep şehrinde, 150.000 ila 200.000 bini ise Kilis'te yaşamaktadır. Resmi rakamlar genellikle bu rakamları olduğundan az ve sadece kayıtlı olanlara dayanarak gösterme eğilimindedir.

Rakamların net olmamasının ve resmi verilerden farklı olmasının en büyük nedenlerinden ikisinin, sığınmacıların sınırı geçme taktikleri ve yerleştikleri şehirlerde kayıt olmaktan kaçınmaları olduğu söylenebilir. Buna göre pek az sığınmacı, pasaport kullanarak geçiş yapmakta ve yerleştiği şehirde kayıt altına alınıp kimlik almaktadır. Çünkü kendi ifadeleriyle; Esed'in iktidardan uzaklaşmayacağı bir Suriye'de resmi olarak ülkeyi terk ettiklerine dair kayıt bulunmasını istememektedirler.

Gaziantep'te şehir merkezindeki sığınmacılarla ilgili son birkaç yıldır çeşitli kurumların yapmış olduğu çalışmalar ve raporlar mevcuttur. Fakat bu çalışmaların içerisinde gündelik hayat sosyolojisi bağlamında ele alınan çalışmaların pek bulunmadığı görülmektedir. Sığınmacıların gündelik yaşamı, hayata nasıl tutundukları, geliştirdikleri yaşama tutunma taktikleri, geçim yolları, hem birbirleriyle hem de Türkiye vatandaşlarıyla ilişkileri, Türkçeyi öğrenme düzeyleri, eğitim meselesini nasıl hallettikleri, karşılaştıkları yasal mevzuatlarla nasıl başa çıktıkları ve akraba ve tanıdıklarıyla bağlarına dair çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu araştırma, literatürde böyle bir boşluğu doldurmak amacıyla, Suriyeli sığınmacıların gündelik hayat deneyimlerine ve gündelik yaşama tutunma pratiklerine, De Certeau başta olmak üzere Foucault ve Bourdieu'nun "alan", "strateji" ve "taktik" kavramları çerçevesinde odaklanma niyetindedir. Dolayısıyla çalışmanın temel amacı, Gaziantep iline göç eden Suriyeli sığınmacıların şehirde hayata tutunmaya çalışırken karşılaştıkları zorluklar ve bu zorluklarla başa çıkma yöntemlerini açığa çıkarmaktır. Buradan hareketle çalışma şu sorulara cevap aramaktadır: Yerleşik bir kültürün var olduğu bir topluma kısa sürede şehir kültürünü etkileyecek kalabalıkta bir göçmen kitlesinin gelmesi, gündelik hayatı nasıl etkilemektedir? Sığınmacılar yabancı oldukları şehirde yaşama tutunmak için neler yapmaktadırlar, yaşama tutunurken hangi taktikleri geliştirmektedirler? Gaziantep özelinde Suriyeli sığınmacıların karşılaştıkları uyum sorununun sebepleri nelerdir? Gaziantep şehir ahalisinde Suriyeli sığınmacılarla ilgili oluşmuş olumsuz olumsuz kanaatler nelerdir? Bu kanaatler "strateji" ile hangi alanlarda temas ediyor? Bu kanaatler bir çatışmayı mı besliyor yoksa bir uyumu mu? Çalışma bu sorulardan hareketle Gaziantep'e ve Kilis'e yerleşen sığınmacıların yaşam tecrübelerini gündelik hayat teorisi bağlamında araştırmak ve onların yaşama tutunma taktiklerini ele almak niyetindedir.

1. Metodoloji

Bu makalede, 2015 yılının Ocak, Şubat ve Mart aylarının çeşitli dönemlerinde Gaziantep'te ve Kilis'te gerçekleştirdiğimiz alan araştırmasından elde edilen bulgular, Suriyeli sığınmacıların gündelik hayat deneyimleri, gündelik hayat teorisi ve özellikle De Certeau'nun "taktik" ve "strateji" kavramları kullanılarak, teorik bir çerçeveden hareketle analiz edilmektedir. Çalışmanın amacı, Suriyelilerin gündelik hayata tutunmak için geliştirdikleri taktik ve deneyimleri nitel yöntemle analiz ve değerlendirmeye tabi tutmaktır. Bu araştırma kapsamında Suriyeli, Gaziantep ve Kilisli toplam 100'ün üzerinde görüşmeci ile yüz yüze derinlemesine mülakatlar gerçekleştirildi. Görüşmelerde, yarı-yapılandırılmış görüşme formuna dayalı derinlemesine mülakat tekniği kullanıldı. Öte taraftan görüşmeleri desteklemek için saha araştırması boyunca yapılan katılımlı gözlemler ve doküman incelemeleri de araştırmanın bulgularını desteklemek için kullanılmıştır. Mülakatlar sırasında Suriyeli görüşmecilere direkt olarak taktik ve yaşama tutunma ile ilgili sorular sormak yerine; nereden, nasıl, hangi kanallarla ve neden Türkiye'ye geldikleri; burada ne tür zorluklar yaşadıkları; bunları nasıl aşmaya çabaladıkları; geçimlerini nasıl sağladıkları; bir sığınmacı olarak resmi kurumlarla sorunlarını nasıl çözdükleri ve komşularıyla/Gaziantep ve Kilisliyle ilişkilerinin nasıl olduğu yönünde dolaylı sorular sorulmuştur. Gaziantep/Kilisli görüşmecilere ise ne işle meşgul oldukları; Suriyeli mülteciler hakkında ne düşündükleri; mülteciler gelmeden önce ve geldikten sonra nelerin değiştiği ile ilgili kanaatleri ve varsa sorunların nasıl aşılabileceğine dair sorular sorulmuştur. Ayrıca görüşmeciye ve görüşmenin seyrine göre yarı-yapılandırılmış görüşme formunun verdiği imkân ölçüsünde ve çalışmanın amacı doğrultusunda farklı sorular da sorulmuştur.

Çalışma üç araştırmacı ile birlikte yürütüldü. Çalışma ekibinin Türkçe, Arapça, Kürtçe ve İngilizceye hâkimiyeti, Suriyeli sığınmacılarla gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde "dil" engelini aşmamızı kolaylaştırdı. Türkiye'de bulunan Suriyelilerin Arap, Türkmen ve Kürt kökenlerine sahip olmaları dolayısıyla mülakatlar Suriyelilerin anadillerine ve daha iyi konuşabildikleri dillere bağlı olarak Türkçe, Arapça, Kürtçe ve İngilizce olarak gerçekleştirildi. Sığınmacıların mülakat dili seçimi, sınıfsal, etnik ve cinsel bilinç farklılıklarını da açığa

çıkarmaktaydı. Mesela, eğitilmiş ama orta gelir grubuna sahip Suriyeliler Fasih Arapça ile mülakatı tercih ederken, alt gelir grubundan gelenler Ammi Arapçayı tercih ediyorlardı. Yüksek gelir getiren işleri yapan yahut gelir düzeyi yüksek Suriyeliler ile Suriyeli LGBTİ bireyler ise, mülakatlarını İngilizce yapmaya özen gösterdiler. Bu kesimlerin nihai olarak Avrupa'ya göç etme arzularının ve sahip oldukları kültürel sermayenin yabancı bir dili rahatlıkla konuşacak Türkmenler ve Kürtler ise gelir düzeyine bağlı olmaksızın kendi anadillerinde mülakat yapmayı tercih ettiler.

Çalışmada dört temel veri kaynağı kullanılmıştır. Bu çoklu veri kaynakları; mülakatlar, gözlemler, dokümanlar ve görsel-işitsel materyallerdir. Elbette yeri geldiğinde bu dört geleneksel sınıflandırmayı aşan yeni kaynaklardan da yararlanılmıştır. Örneğin bazı katılımcılarla “çevrimiçi veri toplama” (Creswell, 2015:159) olarak bilinen, Whatsapp uygulaması ve sosyal medya üzerinden yazışma ve iletişim de sağlanmıştır. Sosyal medya üzerinden, katılımcıların izni dâhilinde arkadaşlıklar sürdürülmüştür.

2. Yerlinin Stratejisine Karşı Sığınmacının Taktiği

Sığınmacıların yepyeni bir gündelik yaşamla karşı karşıya kalması ve bunun sebep olduğu zorluklarla başa çıkması gündelik hayat teorisi çerçevesinde ele alınacak olursa, Bourdieu'nun “alan” kavramı ve De Certeau'nun “taktik” ve “strateji” kavramları işlevsel olarak kullanılabilir. Bourdieu'ye göre, alandaki baskın gruplar –ki bunlar alana erken katılmaları ve alanı tanımaları dolayısıyla daha çok sermaye biriktirmişlerdir- savunmacı reflekslere sahiptir. Alandaki hâkimiyetlerini sağlayan ilkeleri korumak için mücadeleye girmektedirler. Baskın gruplara göre dünyanın güncel hali zaten olması gereken haldir. Hegel'in tabiriyle; gerçek rasyoneldir, rasyonel olan da gerçektir. Alana yeni girenler ise, baskın grupların alanda yeniden-üretimlerini sağlayan doxa'yı sarsmak için yeni stratejiler geliştirirler. Alandaki statülerini devam ettirmek isteyen baskın gruplar koruma stratejisi uygular. Muhtemel bir değişim bu grupların sermayenin tanımı, dağıtımı ve yeniden-üretim konularındaki egemenliklerini kaybetmesine yol açabilir. Bu yüzden mevcut durumun devam etmesi gerekir. Alana yeni girenlerce benimsenen strateji ise takiptir. Bunlar, hâkim konumlar elde etmek için uygun fırsatlar kollarlar. Takip stratejisi, heterodoks heyecanlarla alana yeni girenlerin nasıl da hâkim alanın cazibesine kapılarak bilinçli ya da bilinçsiz olarak ortodoks söyleme kayabileceğinin bir göstergesidir (Kaya, 2010:401). Sabuktay'a göre, De Certeau'nun ilgilendiği alan, Foucault'nun iktidar kuramının ihmal ettiği alandır. Onun bakış açısı, Foucault'nun anlatmış olduğu 'iktidarın mikrofiziği'ne, nasıl ince disipline edici prosedürlerle işlediğine, bir anlamda nasıl üretildiğine ilişkin değil, iktidarın nasıl 'tüketildiğine', yani 'antidisiplin' ağına ilişkindir (Sabuktay, 2008:47-48). De Certeau, gündelik hayatı bitmek bilmeyen bir stratejiler ve bu stratejilerde 'yeşeren' taktikler olarak betimlemektedir. De Certeau stratejiden kastını şu şekilde açıklamaktadır:

Strateji'den kasıt, bir istek öznesi ile bir erk öznesinin belli bir 'çevre'yle yalıtılmasıyla oluşan güç ilişkilerinin ölçülüp tartılmasıdır. Strateji uygulaması, herşeyden önce belirli bir aidiyet olarak çerçevesi çizilen bir alanın varlığını gerektirir. Bu alan, ilişkilere, belirgin bir biçimde dıştan bakılabilecek bir idareyi mümkün kılan, bu idarenin zeminini oluşturan alandır. Politik, ekonomik ya da bilimsel akılçılık bu stratejik model üzerine kurulur (De Certeau, 2009:54).

Lefebvre gündelikliği, toplumsallığın kendini bir tekrür halinde yeniden üretmesi olarak izah ederken; Harootunian gündelik hayatı, kapitalizmin dünya çapında yaygınlaşmasının yaşam koşullarını benzeştirmesi eğilimi ve buna paralel yaşanan gerçeğin deneyimi olarak anlamaktadır (Deniz, 2014: 42). Gündelik hayat sosyolojisinde önemli bir yer tutan strateji kavramı Foucault için, iktidar ilişkilerini oyuna sokan mekanizmalardır. O, stratejiyi yüzleşme stratejileri ve mücadele stratejileri olarak ikiye ayırmaktadır. İktidar ilişkisi mücadele stratejisini, özne ise yüzleşme stratejisini kullanmaktadır. Bourdieu, Foucault'nun mücadele stratejisi olarak ifade ettiği strateji biçimini, tahakküm stratejisi olarak nitelemektedir. Tahakküm eden eyleyici, bilinçli ya da bilinçsiz olarak çatışmalı sosyal alanı yeniden üretirken bu stratejiyi kullanmaktadır. Hatta Bourdieu'ya göre sosyoloğun görevi bilimsel çalışma yaparken tahakküm stratejilerini de ifşa etmektir (Ünal, 2010:179). Strateji pratik duyuşun ve her bir sosyal oyunun özgül ürünüdür. İyi oyuncu, oyunun istekleri ve gerektirdikleri noktasında ne yapılması gerektiğini bilendir. Oyun içinde, çokça değişen durumlara uyum sağlamak için sürekli yenilik ve yaratıcılık gerekmektedir. Bu sadece, mekanik bir bağlılıkla oyunun açıkça belirtilmiş, kodlanmış kurallarına uymakla gerçekleştirilemez. Oyun içinde meşruluk, bir yandan oyunun kurallarına bağlı olduğunu gösterir gibi yaparak, bir yandan da kendi çıkarını gözeterek elde edilebilir (Kaya, 2010:403).

Bourdieu stratejilere daha yapısal bir çerçeve çizmesine rağmen Foucault stratejilerde daha ilişkisel bir boyut düşünmektedir. Foucault'ya göre, yüzleşme stratejisinin amacı iktidar ilişkisi olmak, iktidar ilişkisinin amacı ise kazanan strateji olabilmektir. Foucault, bunları yazarken iktidar ile özne arasında belli belirsiz bir 'eşitlik' düşünüyor gibidir. Ama Michel de Certeau gündelik hayatın daha az eşitlikçi olduğunu düşünmektedir. De Certeau'nun ilgilendiği alan, Foucault'nun iktidar kuramının ihmal ettiği alandır. Onun bakış açısı, Foucault'nun anlatmış olduğu 'iktidarın mikrofiziği'ne, nasıl ince disipline edici prosedürlerle işlediğine, bir anlamda nasıl üretildiğine ilişkin değil, iktidarın nasıl 'tüketildiğine', yani 'antidisiplin' ağına ilişkindir (Sabuktay, 2008:47-48). De Certeau'nun strateji kavramı, erk sahibinin kendine ait olduğu sınırları

belirli bir çevrede gerçekleştirilen hâkimiyetini kurma ve devam ettirme faaliyetleri bütünüdür. Bu faaliyetlerin bütünü, De Certeau'nun da belirttiği gibi, rasyonel bir temelde kurulmuştur ve bu yanı sıra modernidir. Peki, stratejinin ilişkiler ağındaki insanlar nasıl davranmaktadır? De Certeau'ya göre çeşitli taktikler geliştirmektedirler:

Stratejilere kıyasla bir mülkiyetin var olmamasıyla nitelenen hesaplı eylemlere taktik adını veriyorum. Taktik mekân olarak sadece ötekinin mekânını kullanır. Geri çekilme, öngörme ve kendini toplama konumunda, kendisine mesafeli durmak için kullanabileceği bir yöntem yoktur. Düşman tarafından denetlenen uzam içinde gerçekleşen bir harekettir. Dolayısıyla taktik, ne bütüncül bir projeye sahip olabilir ne de rakibini, görünür, nesnelleştirilebilir ve ayrı bir uzamda toplamak imkânına sahiptir. Hamle üstüne hamle yapar. 'Fırsatları' değerlendirir, ve bunlara bağlıdır. Kazançlarını depolayabileceği, mülklerini çoğaltacağı, ve çıkışları öngörebileceği bir üsse sahip değildir. Kazandıklarını saklayamaz. Bu 'mekânsızlık' ona hareketlilik de sağlar. Ancak bu hareketlilik, bir anın ona sunduğu olasılıkları kuşbakışı kavrayabilmek için, zamanın iniş çıkışlarını uysallıkla karşılayan bir hareketliliktir. Özel konjonktürlerin, belli bir mülkiyete sahip erkin gözetiminde açtığı çatlakları, son derece hassas ve özenli bir biçimde kullanması gerekir. İşte bu çatlaklar kaçak avlandığı yerlerdir. Buralarda yaratır sürprizlerini. En beklenmedik yerde ortaya çıkıverme olanağına sahiptir. Kısacası kurnazlıktır. Sonuç olarak taktik, zayıfın sanatıdır (De Certeau, 2009:113-114).

Stratejinin alanında karşılaştığı çatlakları kendi lehine dönüştürebilen, iktidarın yerleşik ve mekân bağımlı özelliğinin aksine yüzer-gezer bir mekânsızlıktan istifade eden, düşman tarafından denetlenen uzamda hamlesini yapan ve kaçak avlanma sanatını icra etmenin adı olan taktik, zayıfın sanatıdır. Zayıfın bu estetik hamleleri, gündelik alanın her anında gerçekleşebilecek bir potansiyeldedir. De Certeau'ya göre taktikler dolap çevirme sanatıdır; el çabukluğuyla ve ortama kolay adaptasyonu ile kendi yolunu her daim bulma zanaatına sahip eylem, tutum ve alışkanlıklardır:

Günlük yaşamımızdaki pek çok alışkanlık, tutum ve uygulama (okumak, konuşmak, dolaşmak, pazara gitmek ya da yemek yapmak vb.) taktik ürünleridir. Ve "eylem, uygulama ve üretim tarzlarının" büyük bir bölümü taktiktir: "Zayıf olanın", "güçlü olana" (erk sahipleri, hastalık, şiddet ya da bir düzenin uyguladığı şiddet vb.) karşı başarıları, dolap, oyun ve dümen çevirme sanatı, "avcılara" özel hileler, tuzaklar, el çabukluğu, çok biçimli simülasyonlar (öykünmeler), mücadeleciler oldukları kadar şairane, sevinçli, neşeli bulgular, hepsi taktiktir (De Certeau, 2009:55).

Bourdieu'nun alan dolayımıyla kullandığı ve strateji olarak adlandırdığı, Foucault'nun iktidarın kudreti karşısında direniş geliştiren öznenin "mücadele stratejisi" (Ünal, 2010:179) dediği ve De Certeau'nun "taktik" kavramıyla açıkladığı zayıfın/ezilen öznenin eylemi, gündelik hayatta tahakküme ve hâkim kimliğin stratejisine karşı geliştirilen direniş estetiğidir. Kısacası "taktik mekân olarak sadece ötekinin mekânını kullanır. Bu nedenle yabancı bir gücün yasalarıyla düzenlenmiş haliyle kendisine dayatılan alanda oyununu kurmak zorundadır" (De Certeau, 2009:113). Suriyeli sığınmacıların eylem, tutum ve alışkanlıklarıyla birlikte düşündüğümüzde, taktik ve strateji kavramlarının kolaylıkla bu konuya tahvil edilebileceğini söylemek mümkündür. Zira Suriyeli sığınmacılar da "yabancı bir gücün yasalarıyla düzenlenmiş haliyle kendisine dayatılan alanda" yani ötekinin mekânında oyunlarını kurmaya çalışmaktadırlar. Onların göç sonucu yerleştikleri bir mekânda "öteki" olarak yaftalanmaları, yoksullukla baş etmeleri ve sosyal dışlanmaya maruz kalmaları hâkim stratejinin bıraktığı açıklarda "dolap" ve "oyunlar" çevirmelerini ve yaşama tutunmak için taktik geliştirmelerini kaçınılmaz kılmaktadır. Saha araştırmasından elde ettiğimiz veriler de göstermektedir ki, Suriyeli sığınmacılar, gündelik hayatın birçok mekân ve anında, yaşama tutunmanın yollarını estetik bir direniş ve var kalma çabası ile sağlamaktadırlar.

Zayıfın sanatı olarak tanımlan taktik, mekânsızlıkla maluldür ve erkin stratejisinin mekânında işlemek durumundadır (De Certeau, 2009:55 ve 114). Suriyeli sığınmacılar, yerel halkın mekânında ve onların stratejileri dâhilinde, değişik taktikleri uygulamaya koyarak kendi stratejilerini yürürlüğe sokmaya çalışmaktadır. Mesela Suriyeli kadınlardan bazıları Suriye'de buldukları sırada tesettür (hijab) kullanmazken, Türkiye'de tesettüre girmiştir. Bu da yetmemiş ve özellikle Gaziantep'te 11 Ağustos 2014 tarihindeki cinayetin[†] toplumsal bir linçe dönüşmesinin ardından Suriye usulü başörtülerini Türkiye usulü başörtüsüyle değiştirmişlerdir. Aynı olay erkeklerin kamusal alanda giydikleri jellabiye adı verilen yerel erkek kıyafetini giymeyi terk etmelerine de sebep olmuştur. Kıyafet tarzındaki bu değişimler, yerleşik topluluğun arasında daha az fark edilmek ve muhtemel tacizlerden kaçınmak amacıyla işlerliğe konulmaktadır. Suriyeliler tarafından açılan ve çoğunlukla Suriyelilere hizmet veren berber, restoran vs. gibi işletmelere Türk bayrağı asılması da bu döneme aittir. Yine bu dönemde Gaziantep Belediye Başkanı

[†] Gaziantep'te yaşayan ve Abdal olarak bilinen kültürel kimliğe mensup olan Hıdır Çalar, Suriyeli kiracısı tarafından 11.08.2014 tarihinde öldürüldü. Cinayetin sebebine dair pek çok iddia ortaya atıldıysa da, katil zanlısının Suriyeli olması, Suriyelilere yönelik sosyal dışlanmanın daha ileri bir aşamaya taşınmasına sebep oldu. Bu olay Antep bölgesinde, Suriyelilere dönük algı ve tavırlarda ciddi bir dönüm noktasıdır. Daha fazla bilgi için bkz.:Abdurrahim Çelik, vd. (2014).Gaziantep'te Suriyelilere Yönelik Saldırı ve Toplumsal Nefretin Sebeplerinin Analizine Dair Rapor<http://gaziantep.mazlumder.org/fotograf/yayinresimleri/dokuman/Suriyeliler-1.pdf>, 09.01.2016.

Fatma Şahin'in (adeta kentteki Suriyeli varlığını hedef alan ve gittikçe sertleşen bir dil kullandığı bazı açıklamalar da (Haber7com, 15 Ağustos, 20 Ağustos, 2014). Suriyelilerin kendilerini sahipsiz, güvensiz ve hedef olarak görmelerine sebep olmuştur. Mülakatlardan elde ettiğimiz verilere göre, bu dönemde Suriyeli sığınmacılar evlerinden çıkmak zorunda kalarak on gün boyunca evlerine girememişlerdir. Ayrıca bazı Suriyeli gençler de el-Şebab adlı bir savunma birimi kurmaya yeltenmiştir. Aşağıda başlıklar halinde, bu direnişin estetiğine ve Suriyeli sığınmacıların "egemenin mekânında" geliştirdikleri taktiklere yer verilmeye çalışılmıştır.

2.1. Birikimi Tüketmek

Bilindiği gibi neredeyse bütün göçlerde; göçmen, mülteci ya da sığınmacılar hedef ülkeye yerleşme, buradaki yaşama eklemlenme ve uyum sağlama ile ilgili ihtiyaçlarını büyük ölçüde informel mekanizmaları, akrabalık ilişkilerini ve sosyal ilişki ağlarını kullanarak çözmektedirler (Erder, 2002:43; Hynes, 2011:155-170). Hedef ülkeye göçle gelenler, kendilerinden önce buraya yerleşen akraba, komşu ya da arkadaşlarıyla kurdukları ilişki ağları sayesinde, göçün zorluklarını ve maliyetini biraz da olsa aşmanın imkânını yakalamaktadırlar. Bu ilişki ağlarını kullanmak suretiyle hedef ülkeye yerleşmek, göçmenlerin bu yeni topluma dâhil olmasını sağlaması açısından da önemli işleve sahiptir. Aksi halde herhangi bir ilişki ağı olmayan ve hedef ülkeye dair hiçbir bilgisi olmadan buraya yerleşmeye çalışan göçmenler için hayat şartları çok daha çetin olabilmektedir.

Dolayısıyla Suriyeli sığınmacıların, ilk aşamada akraba ve hemşehrilik ilişkilerini kullanarak kentlere yerleştikleri görülmektedir. Bunların bazıları, özellikle hemşehrilik ve akrabalık ilişkilerini kullanamayanlar, Suriye'de de zaten yoksul olan ya da çok az birikimi olanlardır. Bunlar sığındıkları şehirlerin toplumsal tabakasının en dibinde temsil edildiler[‡] ve çoğu zaman en temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir imkânları bile olmadı. Birçoğu günlerce otogarlarda, parklarda, boş ambarlarda, dükkânlarda ve benzer mekânlarda yaşamak zorunda kaldı ve bunlar da ilk fırsatta buldukları barınaklarda, kiraladıkları evlerde kaldılar. Öte taraftan kentlere yerleşenlerin bazıları, Suriye'den geldikten sonra ekonomik olarak tüm taşınır birikimlerini yanlarına aldılar. Fakat bunlar da bir süre sonra var olan birikimlerini tüketip yoksullaştılar/işçileştiler. Hem mekân değiştirmek hem de işçi olarak çalışmak zorunda kaldılar. Örneğin Halep'ten bir yıl önce Antep'e gelen, Halep'te iken "elinin altında iki yüz işçi çalıştıran" Ammar, Antep'e geldikten sonra işsiz kaldığını, bir süre var olan birikimini harcadığını ve daha sonra işçi olarak çalışmak zorunda kaldığını şöyle anlatıyor:

Suriye'de bir tekstil fabrikasında vardiya şefiydim. Emrim altında 200 işçi çalışıyordu. Mekanik mühendisiydim. Sonra Türkiye'ye ilk geldiğimde beş ay işsiz kaldım. O süreçte tüm varımızı yoğunuza sattık. Karımın, kızımın kulağındaki küpeyi bile sattım. Her şeyimi sattım. Başpınar'da nerede bir işyerine başvursanız "Yok" diyorlar. İşe girebilmeniz için illa ki fabrika içinden bir tanıdığının, bağlantının olması lazım. Tanıdık yoksa çalıştırmıyorlar (Ammar, 39, Halepli, Arap, işsiz).

Savaş sebebiyle zorunlu göçe maruz kalan ve yanlarına aldıkları tüm birikimlerini tüketenlerin bir kısmı zamanla işçileştiler. Bir kısmı ise yoksul bir semte taşınmayı ve işçi sınıfına özgü bir hayat yaşamayı göze almadığı için Suriye'ye dönmek zorunda kaldı. Örneğin Antep'te orta ve üst sınıfın yaşadığı bir semt olan Emek Mahallesi'nde bir camide imamlık yapan Abdülmelik, kendi cami cemaatinden varlıklı Suriyelilerin birikimlerini tükettikten sonra mahalleden taşındıklarını, bazısının ise tekrar Suriye'ye döndüğünü anlatıyor:

Benim cemaatimde de Suriyeliler var. Benim bulunduğum yerde ev kiralari daha önceden normaldi. Suriyeliler geldikten sonra pahalandı, pahalandıktan sonra Suriyeliler, cami cemaatinde olan Suriyeliler var. Dolayısıyla bazıları ev kiralari yüksek olduğundan dolayı dayanamadı başka semtlere gittiler. Bazıları da Antep'teki pahalılıktan geri memleketine gittiler. Varlıklı insanlar varlığa alışmışsa, bir türlü yoksul şehirde barınamıyor. Kaldıramıyor. Orada benim evim var diyor. Orada hayat daha ucuz diyor (Abdülmelik, 36, Antepli, İmam).

Birikimi tüketen Suriyelilerin hayatlarına devam etme taktikleri, daha azıyla yetinme veya tamamen bırakıp gitme şeklinde zuhur etmektedir. Suriyelilerin başvurdukları taktikler, sınıfsal habituslarıyla doğru orantılı olmaktadır. Akraba ve sosyal çevrelerinin etkisiyle yoksul mahallelerde yaşayanlar daha kolay işçileşirken, benzeri sebeplerle orta ve üst gelir düzeyine sahip mahallelerde yaşayanlar kendileri için sınıf düşüşü anlamına gelecek şekilde daha yoksul semtlerde yaşamaktansa savaşın hâkim olduğu memleketlerine dönmeyi göze almaktadırlar.

[‡] Araştırmamızın başlangıcında Gaziantep'te kâğıt toplayıcılığı işini tamamen Suriyeliler yapmaktaydı. 2015 yılının yaz aylarından itibaren kâğıt toplayıcı olarak çalışan Suriyelilerin büyük bölümü kamplara sevk edilmeye başlanmıştır. Son olarak 15 Ocak 2016 tarihinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın aldığı karara göre kâğıt toplayıcılığı işi tamamen yasaklanmıştır. Bu yasağa göre, kâğıt toplayıcılarından kâğıt satın alan işletmelere 140 bin liraya kadar ceza verilecektir. Öte yandan inşaat sektöründe, tarla/bahçelerde (köylerde) ve hamallık gerektiren işlerde de çok fazla Suriyeli işçi çalışmaktadır.

2.2. Ailede Birden Fazla Kişinin Çalışması

Göçmen ve sığınmacılar için giderlerin en az düzeyde tutulması çabalarını içeren geçim taktikleri arasında; konut ihtiyacının ucuz yoldan karşılanması, gıda tüketiminin sınırlandırılması (yani kötü beslenme) ve çocuklardan bazılarını okula göndermeyerek eğitim masraflarının kısılması sayılabilir. Geliri en üst düzeye çıkarma çabasına dayanan geçim stratejileri ise, ailenin birden fazla üyesinin gelir getiren işlerde çalışması ve özellikle çocukların da çalışarak aile bütçesine katkı sağlamalarıdır. Böylece haneler mümkün olan en çok sayıda üyesini işgücüne sokarak gelirlerini artırmaya çabalamaktadır (Yükseker, 2012: 243-247). Suriyelilerin hayata tutunmak ve geçimlerini sağlamak için geliştirdikleri taktiklerden biri, tam da budur. Örneğin, elli beş yaşındaki seyyar satıcı Halepli Abdullah, tespih ve saat satmakla geçimini sağlamaktadır. Kirayı nasıl ödediklerini, geçimlerini nasıl sağladıklarını sorduğumuzda; “çocuklarım da çalışıyor, biri terzi, diğeri tesisatçı, yoksa geçinememiz mümkün değil” cevabını veriyor. Kısacası Suriyeli ailelerin geçimlerini sağlamak ve gündelik hayata tutunmak için birden fazla kişiyle çalışmaları; yüksek kiralardan, ucuz emeğin ve pahalı geçim koşullarının hâkim olduğu stratejinin alanında var kalmak için birer taktik işlevi görüyor. Halepli Ammar ve hemşerisi Nasır ise şunları söylüyor:

Ablam yaşayabilmek için kendisi, kocası ve kocasının kardeşi çalışıyor. Kazançları ancak onların yaşayabilmelerine yetiyor. Bir tanıdığım beş genç oğlu var, hepsi çalışıyor, ancak geçinebiliyorlar (Ammar, 39, Halepli, Arap, işsiz).

Halepli'nin Ebu Asker semtindenim. Ben olaylar ilk başladığında geldim Halepli'den, iki buçuk senedir buradayım. İlk önce Ürdün'e gittim sonra buraya geldim. Burası yani Türkiye daha iyi. 650 lira evin, 3500 lira da dükkânın kirası var. Bu dükkânı 30.000 liraya aldık. Hepsisi kardeşim, altı kişi çalışıyoruz burada (Nasır, 35, Halepli, Arap, tatlıcı).

Aileden birden fazla kişinin çalışması taktiği bazen aynı işyerinde ortaklık, bazen farklı iş yerlerinde işçilik yapmak şeklinde görünür oluyor. Her halükarda bu durum, Suriyeli ailelerin geçimlerini kolaylaştırmak için mecburen başvurdukları ve kullandıkları bir “geçim taktiği” olmaktadır. Böylece Suriyeli sığınmacılar içerisinde geçimlerini sağlamak, kira ve mutfak ihtiyaçlarını karşılamak için çoğunlukla hane halkından yaşlı çalışmaya müsait olanların tamamı çalışmaktadır. Zira tek kişinin çalışması, çalışanlar işçi olsun ya da işportacı olsun, aylık kazançları düşük olduğundan, çoğu zaman kira ve ev giderlerini karşılamak için yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple aynı aileden birden fazla kişinin çalışması kaçınılmaz olmaktadır. Bu durumda genellikle çocuklar da çalışmakta; çocuklar daha çok sokak işleri denilen mendil satma, ayakkabı boyacılığı gibi işleri yapmaktadırlar. Dolayısıyla çocukların çalışmasıyla birlikte bir çocuk emeği olgusunun belirginleştiği, erken yaşlarda aile bütçesine katkı sağlamak zorunda kaldıkları, eğitimlerini sürdüremedikleri görülmektedir. “Babaların hasta veya yaşlı olmaları, iş bulamamaları, aileleriyle düzensiz ilişkileri (veya ailelerini terk etmiş) olmaları; çocukların çalışmasına doğrudan yol açabilen bir durum”dur (Yükseker, 2012:253). Babaları savaşta ölen ya da hala savaşan pek çok Suriyeli çocuk çalışmak zorunda kalmaktadır. Örneğin Gaziantep Üniversitesi çevresinde, Yeditepe semtinde karşılaştığımız ve mendil alırken konuştuğumuz 9 yaşındaki Muhammed de babasının savaşta ölmüş olması sebebiyle aile bütçesine katkı sunmak için sokakta mendil satıcılığı işini yaptığını anlatmaktadır. Bu taktik yüzünden pek çok Suriyeli gencin eğitim hayatı sona ermektedir. Yine bu taktik yüzünden pek çok Suriyeli kadının görmezden gelmek veya göz yummak zorunda kaldıkları olumsuzluklar içinde para kazanmaya çalıştıkları görülmektedir. Ammar, bu konuda başına gelenleri şöyle anlatıyor:

Suriyeli kadınlar çarşıya da gidemez, çalışmaya da gidemez. Türkler, Suriyeli kadının çalıştığını gördüler mi anında tacize başlıyorlar, çalışan kadın Türkiyeli olunca aynı muameleye maruz kalmıyor. Neden bilmiyorum, Suriyeli kadını bedavaya görüyorlar. Ben kız kardeşimi çalıştırmak isterim, bize yardımcı olsun, destek olsun. Çalışmaya başladığında yanında çalıştığı kişiler, ilk gün olmasa da ikinci gün sataşmaya başlıyorlar. Suriyeli bir kadın görüldüğü anda ya da bir yerde çalışmaya başlandığında anında ona düşmüş gözüyle bakıp taciz ediyorlar. Yazık değil mi, kız kardeşim çalışmaya başladığında ikinci gün işyeri sahibinin gözünü kötü görünce kendisine kem gözle baktığını anlayınca, AE- ayrıldı işinden (Ammar, 39, Halepli, Arap, işsiz).

Bourdieu'nün alan teorisine tekrar dönecek olursak, alana yeni giren gruplar doxa'yı sarsmak için türlü türlü taktikler geliştirirler. Alandaki hâkim gruplar ise konumlarını devam ettirmek için koruma stratejileri uygularlar. Çünkü dünyanın olması gereken hali güncel halidir. Nitekim Hegel de gerçek olan rasyoneldir, rasyonel olan da gerçektir, demektedir (Kaya, 2010:401). Bu bağlamda, Antep ve Kilis alanına giren Suriyeli sığınmacılar doxa'yı yıkma stratejilerinin çok kolay işlerlik kazanmadığını, çoğu kez yerli halkın koruma stratejilerinin kazandığını söylemek mümkündür. Bu koruma stratejileri, emek sömürsünü aşip cinsel sömürüye bile dönüşürken dahi yerliler tarafından sohbet konusu olmaya devam etmektedir.

2.3. Seyyar Satıcılık: Mekânsız Bir Taktik

Suriyelilerin Gaziantep'teki istihdamı tamamıyla informel sektörlerdedir. Dolayısıyla kayıt dışı, düzensiz ve geçici işlerde düşük ücretli ve sosyal güvenlikli mahrum olarak çalışmak zorundadırlar. Bu sebeple formel işlerden dışlanmaları bir yana, sosyal güvencelerinin olmaması sebebiyle, onların emek piyasasından da dışlanma yaşadıklarını söylemek mümkündür. Suriyelilerin içerisinde işveren konumundakiler çoğunlukla kendilerine ait küçük dükkân (telefoncu, tamirci, dönerci, restoran, bakkal) ya

da çoğunlukla işçi sayısı çok az olan imalathaneler (tekstil gibi) işletmektedirler. Çalışanlar ise genellikle fabrikalarda, lokantalarda, kafelerde (garsonluk, bulaşıkçılık) ve sokak işlerinde (mendil ve sigara satıcılığı, ayakkabı boyacılığı, katı atık işçiliği vb.) çalışmaktadırlar. Suriyeliler özellikle dükkân kirası vermemek için işportacılığı tercih ediyorlar. İşportacılıkta ise sigara, mendil, kaçak çay, Suriye ekmeği, sebze meyve satıyor, ayakkabı boyacılığı yapıyorlar. Bu ürünlerden özellikle sigara ve kaçak çayı Suriye'den araçlar vasıtasıyla getiriyorlar. Suriyelilerin seyyar satıcılık yapma pratiğini, stratejinin hâkim olduğu kent uzamında yaşama tutunma taktiği olarak değerlendirmek mümkün. Zira herhangi bir dükkân kiralamanın kira ücreti sebebiyle zor geçinmeye sebebiyet vermesi, seyyar satıcılığı tercih edilen bir meslek haline getiriyor. Öte taraftan seyyar satıcılığın iktidarın stratejisi karşısında manevra alanı ve iktidarın çatlaklarına sızıp yerleşme potansiyeli güçlü olan bir tarafı da var:

İşportacılar kentte iktidarın çatlaklarında var olarak ikincil bir ekonomiyi yaratırken aynı zamanda kentte yeni mekânlar kurgulayan kimselerdir. İşportacılar gündelik hayat ritminin sürekli içinde olduklarından kenti 1/1 ölçekte analiz etmeyi iyi becerirler. Kentte otoritenin dış sesinin duyulmadığı anları kollamak onların işidir. İktidarın çatırdadığı bu anlarda, o çatlaklara yerleşirler. Bu çatlakların nerede, ne zaman var olacağına bilgisi de onlarda saklıdır (Çetken ve Gökbulut, 2010).

Bu manevra kabiliyeti ve sürekli sokakta olmanın verdiği gündelik hayat bilgisi, seyyar satıcıların stratejinin boş bıraktığı alanlara yerleşmelerinde önemli bir dayanak sağlar. Bu anlamda seyyar satıcılık taktik için fırsat kollamakta ve var kalmak için kendisine zorlanmadan alan açabilmektedir. Diğer taraftan kentin alışveriş merkezleri ve tüketim alanlarının karşısında bir alternatif oluşturmak için ideal bir taktik imkânı sağlamaktadır:

Kültür endüstrisinin stratejisi, kentin bir alışveriş merkezi üzerinden yaşanması üzerine kuruludur. Ondaki artakalanda yaşanacak bir şey kalmamalıdır, bu sebeple eğlenceden giyime her şey bu büyük kutuların içinde etiketleri ile bireyleri beklemektedir. İşportacılar ise artakalanda, sokaktaki insanın yanında olmaktadır. Kentte yeni mekânlar kurgulayarak alışveriş merkezinin stratejilerine karşı ayakta kalmaya çalışırlar, ekonomiyi çeşitlendirirken; kenti, sosyal ilişkileri, kentteki mekânları çeşitlendiren, 1/1 ölçekte yeniden yorumlayan, tanımlayan (Çetken ve Gökbulut, 2010).

Saha araştırmasında katılımlı gözlemlerimizden birinde, Gaziantep'in Gazikent semtinde kaldırımda çay, Suriye ekmeği, şeker ve temel gıda malzemeleri satan bir Suriyeliyle karşılaştık. Bu satıcı, stratejinin hâkimiyet kurduğu ve yasalarıyla tahakküm uyguladığı bir alanda (Kaldırıma tezgâh açmak yasak), gündelik hayatın içinde, günlük yevmiyesini sağlayabilmek için kendisine bir yaşam alanı, bir menfez açmak suretiyle "taktik" geliştirmektedir.

Bu gibi seyyar satıcılara Gaziantep'in birçok yerinde rastlamak mümkündür. Bu malzemeler kaldırımlarda, seyyar tezgâhlarda ve elde taşınmakta, kendi adım adım dolaşan seyyar satıcılar gündelik hayatın kılcallarına sızarak iktidarın stratejiyi muhkem kıldığı kentin içerisindeki yasal boşluklardan kendilerine nefes alabilecekleri menfezler açarlar. Zira iktidar gibi muhkem, sabit ve manevra kabiliyeti olmayan bir "pürtüklü zeminde" değildirler onlar; zeminleri "kaygandır", "göçebe"dirler (Deleuze ve Guattari, 1990) ve bu da seyyar olmalarından ileri gelir:

Bu duvarsız, kapısız gezici dükkânlar kenti analiz ederek, kenti tanımlarının dışında kullanarak iktidarın çatlaklarında yeni mekânlar kurgularlar. Parça-mekân olarak adlandırılabilir bu mekânları işportacı 1/1 ölçekteki bilgisi ile seçer. Yaratıcı kentzede işportacı tarafından 1/1 ölçekte gündelik hayat bilgilerince analiz edilen, yorumlanan kentte, iktidarın çatırdadığı noktalar, alanlar strateji ve taktikler çerçevesinde belirlenir, kullanılır. Böylece kentteki yasal boşluk içeren mekânların kullanımı ortaya çıkar (Çetken ve Gökbulut, 2010).

İşportacılık için sığınmacıların ara ara döndükleri, iş bulamadıkları her vakitte yeniden denedikleri bir para kazanma yolu denebilir:

Şimdi bu kaldırımda sigara satıyorum ama iki ay önce aileden üç kişi çalışıyorduk. Terzilik, inşaatçılık, tesisatçılık yapıyorduk. Bazıları 200, bazıları 250 lira haftalık alıyordu. İki aydır oturuyorlar ama Elhamdülillah mutluyuz. Kimimiz karocu, duvarcı sabahtan akşama kadar çalışıyorduk önemli olan helalle kazanmak. Şimdi ben çalışıyorum (Nezir, 55, Halepli, Arap, sigara satıcısı).

Dokuz yaşındaki Halepli Muhammed de mendil satarak aile bütçesine katkı sağladığını söylüyor. Babasının Suriye'deki savaşta öldüğünü söyleyen Muhammed, iki abisinin de çalıştığını, böylece kira ve mutfak masraflarını karşılayabildiklerini söylüyor. Muhammed'in Antep'e gelmesinin üzerinden bir yıl geçmesine rağmen Türkçeyi epey ilerlettiğini görüyoruz. Bunun da sokakta geçirdiği zamanla yakından ilgili olduğu söylenebilir. Zira daha önce de ifade ettiğimiz gibi işportacılık ve sokak işleri yapanlar kısa sürede gündelik hayat bilgisine vakıf olabilmekte ve dolayısıyla sokakta konuşulan dili diğer göçmenlere göre daha kolay öğrenebilmektedirler.

2.4. Latin Harfleri ve Türk Bayrağı: Var Olmanın Dayanılmaz Pragmatizmi

Suriyeli esnaf ve lokantalar şehirde tutunabilmek ve satış yapabilmek için ya isminde Latin harflerini kullanmakta ya da camekânlarına Türk bayrağı asmaktadırlar. Bazıları ise sadece Suriyelilere

yönelik iş yapmaktadır. Bu lokantalarda Suriye ekmeği, Suriye tarzı döner, humus gibi Suriye'ye özgü yiyecekler satılmaktadır. Dükkânlarda Arapça tabela belediye tarafından yasaklanmasının ardından Suriyeli esnaf, tabelalarında Latin harfler kullanmaya başladı (Sanalbasın, 2014). Bu sebeple Gaziantep'te tabela isimleri değişti. Örneğin gözlem amacıyla girip oturduğumuz mekânlardan biri, bir restoran ve Gaziantep'te Yeşilsu Parkı'nın hemen karşısında yer alıyor. Mekân, orta gelirli müşterilere hitap ediyor. Bunu hem mekânın kendisinden hem de içtiğimiz kahvenin fiyatının 5 lira olmasından anlıyoruz. Restoranın camekânında büyük bir Türk bayrağı var. Bu bayrağı, Türk müşterileri çekmek için kullandıklarını düşünüyoruz. Daha sonra garsona sebebini sorduğumuzda, geçtiğimiz 29 Ekim'de astıklarını, ondan sonra indirmediklerini, farklı özel bir sebebinin olmadığını söylüyor.

Suriyeli birçok esnaf Türk müşterileri de çekmek ve esnaf olarak piyasaya tutunmak için yaşadıkları ülkenin bayrağını, yani meskûn olduğu ülkede en çok değer verilen sembollerden birini evine veya dükkâna asarak (Gaziantep Detay Gazetesi, 16 Eylül 2014), De Certeau'nun "zayıf olanın, güçlü olana karşı başarıları, dolap, oyun ve dümen çevirme sanatı" olarak tanımladığı "taktiği" geliştiriyor. Gözlem sürecinde bu taktiğin birden fazla örneğini gördük. Mesela Kilis'te, sahibinin Suriyeli olduğunu bize mahallede alanı tanıtın ve eşlik eden Metin'in söylediği bir berberin de dükkânına Türk bayrağı astığını görüyoruz. Sonuç olarak buna benzer birçok örnek, Suriyelilerin hâkim olan yerleşik toplumun bayrağını kullanmak suretiyle var kalma taktiği geliştirdiğini göstermektedir.

2.5. Kılık Kıyafet ve Taktik

Suriyeli sığınmacıların giyim kuşam tarzları da kamusal alanda göstermeye çalıştıkları Suriyeli kimliğini beslemektedir. Aslında giyim kuşam meselesi, Suriyeliler için hem kolay vazgeçebildikleri hem de asla vazgeçemedikleri kırılğan bir çerçeveyi de içermektedir. Bu kırılğanlık, zaman, cinsiyet, yaş gibi etkenlerden oldukça fazla etkilenmektedir. Mesela genç erkek Suriyeliler, jöle yahut briyantınle arkaya doğru taradıkları uzun saçlarından asla vazgeçmezken; genç kadın Suriyeliler, bonesiz ve tek renk olarak taktıkları Suriye usulü başörtülerinden daha kolay vazgeçmektedirler:

Saç şeklim benim Suriyeli olduğumu gösteriyor biliyorum. Türkler arkaya doğru tarayıp, briyantınlemiyorlar. Bu da bizim zevkimiz. Sadece saç değil ki, zaten dilimizden de belli oluyor Suriyeli olduğumuz (Emced, 22, Halepli, Arap, satış elemanı).

Daha önce de birçok kez katılımcı gözlemlerimizde ve görüşmelerimizde kadın sığınmacıların Suriye'ye özgü başörtüsü, kılık ve kıyafetini Gaziantepli/Kilisli kadınlar gibi giydiği gerçeğiyle karşılaştık. Yaptığımız görüşmeler boyunca yer yer gözlemlediğimiz ve teyit ettiğimiz bu giyinip örtünme pratiği, kıyafete yansıyan Suriyeli kimliğini gizlemenin bir yöntemi olarak kullanılıyor. Kamusal alandaki Suriyeli hoşnutsuzluğunun bazı zamanlar sokakta tacize kadar varan boyutunun ve "ikincil" ya da dışlanma potansiyeli olan bir kimlik olan Suriyeliliğin görünür olmasından kaçınmanın, kadınların böyle bir taktik izlemesine sebebiyet verdiği söylenebilir. Aksi halde sözlü ve fiziksel tacizlere maruz kalabiliyorlar.

Fakat bazen tacize uğramamak için değil Maliye denetimlerinden kaçmak için de Türk usulü başörtüsü ya da giyinip örtünme pratiği tercih edilebilmektedir. Suriyeli girişimciler için açılan işletmelerin çoğunun hedef kitesinin Suriyeliler olduğunu söylemiştik. Bazı Suriyeliler ise Türkiye'de kalma planları dâhilinde Türklere hitap eden mekânlar açmaktadır. Bu mekânlardan olan bir lokantada çalışan Maya'ya, Suriyeli olduğu halde neden Türkiye usulü başörtüsü kullandığını sorduğumuzda, cevabı şöyle oldu:

Bunun sebebi, Suriyelilere çalışma izninin verilmemesi. Maliyeden kontrole geliyorlar bazen. Bu sebeple Suriyeli olduğumuz anlaşılmasın diye başörtümüzü Türkiyeliler gibi takıyoruz. Çünkü bizler de çalışmak zorundayız (Maya, 23, Halepli, Türkmen, garson).

Maya örneğinde de görüldüğü üzere, Suriyeliler sadece halk tarafından değil devlet bürokrasisi aracılığıyla da her an "Suriyeli" oldukları gerçeğiyle yüz yüze bırakılmaktadır. Mülteci statüsüne alınmayıp, şehir merkezlerinde yaşamalarına izin verilen ama bu yaşamın masrafını nasıl çıkaracağı pek de hesap edilmeyen yüz binlerce insandan bahsediyoruz. Bu görüşmeye kadar gerçekleştirdiğimiz tüm görüşmelerde başörtüsünün fiziksel ya da sözlü tacize maruz kalmamak ve dezavantajlı kimliği dışa yansıtan bir ögeyi kullanmaktan kaçınmak eğiliminden dolayı Türkiye'deki biçimiyle takıldığı yönünde bir olguya ulaştık. Fakat bu görüşme ile birlikte bu kanaatimizi revize etme ihtiyacı hissettik. Dolayısıyla Suriyelilere özgü başörtüsünün yeri geldiğinde bir işte çalışabilmek için Türkiye'deki biçimiyle takılabildiği sonucuna ulaştık. Böylece dışlanan ve makbul olmayan bir kimliğe özgü bir sembolün, çoğu zaman kullanılmadığı, değiştirildiği ya da hâkim kimlik lehine bir revizyondan geçirildiği söylenebilir.

Kılık kıyafeti "hâkim kimliğe uydurma" taktiği sadece Suriyeli kadınlar tarafından gerçekleştirilmiyor. Özellikle orta yaşın üstündeki Suriyeli erkeklerin yerel Arap kıyafeti olan "jellabiye"yi giyme oranı büyük oranda azalmıştır. Örneğin İbrahimli semtinde bir camide imamlık yapan Abdülmelik, daha önce bu kıyafeti giyen cami cemaatinden bazı kişilerin, artık bu kıyafeti giymekten vazgeçtiğini anlatıyor:

Suriyeli erkekler de aynı şekilde. Bu durum ortaya çıktıktan sonra Antepli erkekler gibi giyinmeye başladılar. Suriyeli erkekler de kıyafetlerini değiştirdi. Sokakta ve camide ben çok gördüm jellabiye

giyerlerdi. Onu artık giymiyorlar(Abdulmelik,36, Antepli, imam).

Kıscası Gaziantep ve Kilis'te Suriyeliler, hâkim kimliğe özgü kılık kıyafeti tercih ederek kamusal alanda varlıklarını muhafaza edebilme taktikleri geliştiriyorlar ve hakim olanın kültürüyle şekillenmiş alana uyum sağlamaya yönelik çeşitli mekanizmalar geliştirebiliyor. Bu giyinip örtünme pratiği, kıyafete yansıyan Suriyeli kimliğini gizlemenin bir yöntemi olarak kullanılıyor. Yani kimliklerini dışa yansıtan kültürel sembollerini kullanmaktan kaçınıyorlar. De Certeau'nun kavramlarını kullanacak olursak, kılık kıyafet konusundaki bu tercih, "güçlü" tarafından kurulan düzende "zayıfın" çevirdiği dolaplar, ötekinin alanında gerçekleştirilen hamle sanatının en güzel örneklerinden (...) Gerçekten de bu estetik hamleler, bazı balıkların ya da bazı bitkilerin var olmak için büyük bir maharetle uyguladıkları simülasyonlar, hamleler ve oyunlara çok benzemektedir (De Certeau, 2009:117). Suriyelilerin "hakim kültüre uyma" taktiklerinin de bu anlamda var olmak için geliştirdikleri bir simülasyon ve oyunlar olduğu, "zayıfın sanatı" olduğu görülmektedir.

2.6. Boş Vakit ve Komşuluk İlişkileri

Lefebvre (2013:35-48), *Gündelik Hayatın Eleştirisi* adlı kitabının I. Cildinde, boş zaman olgusunu gündelik hayat bağlamında ele alır. Ona göre boş zaman ve gündelik hayat arasındaki bu ilişki basit değildir; bu iki terim arasında hem birlik vardır hem de çelişki; dolayısıyla diyalektik bir ilişki vardır. Buna göre boş zaman, gündelik hayatın öğelerinden olan "çalışma" ve "ailevi ve özel yaşam"la beraber üçüncü bir öğeyi oluşturur. Geleneksel anlamıyla boş zaman, çalışmadan ayrılmaz; örneğin köylüler için çalışma ve boş zaman gündelik hayat içerisinde sürekli iç içe olan, diyalektik bir ilişki halindedir. Fakat modern insan için boş zamanın anlamı artık değişmiştir. Modernliğin boş zamanı artık "çalışma"nın zıddı olarak ve gündelik hayatın gerçekliğinden kaçmanın bir yolu olarak görülür. Modern insan, çalışmanın ve ailevi ya da "özel" yaşamının sağlamadığı şeyi boş vaktinde bulmayı bekler. Böylece, gündelik hayatın tamamen dışında, ideale yakın saf bir yapaylık olan "boş vakit dünyası" oluşur. Zira emekçi, çalışmasından ani bir kopuşa, bir ödünlemeye özlem duymaktadır. Bunları ise boş vaktinde, oyalanmada ya da eğlence içinde arar. Örneğin modern insanın; kafelerde oturması, panayır ve eğlencelere katılması, TV izlemesi, resim yapması, zamanını sinema ya da spor izleyerek geçirmesi, gerçeklikten kopup "eğlence" içerisinde kaybolması (aslında yabancılaşması) böyle bir özlemin somut karşılığıdır. Sonuç olarak, "boş vakit gündelik olanın içinde gündelik-olmayan olarak ortaya çıkar". Elbette yukarıda sayılan bütün faaliyetleri yapmak ve boş vakit kazanmak için çalışılır ve boş vaktin tek bir anlamı vardır: çalışmanın dışına çıkmak. Lefebvre (2013: 46) buna "cehennemî döngü" der.

Fakat mevzu sığınmacılar olduğunda, yukarıda örnekleri sunulan ve daha çok orta sınıf ya da burjuva için (ya da belki de "yerleşik" işçi sınıfı için bile) geçerli olan "boş vakit" aktivitelerinin ve "gerçeklikten kopmayı" sağlayan faaliyetlerin pek de bir karşılığının olmadığı görülmektedir. Zira dil engeli, maddi yetersizlik, geçim mücadelesi ve yabancı bir toplumda hayatta kalmaya çalışmak, sığınmacılar için "boş zaman" faaliyetlerinin çoğunlukla ya evde, ya akrabalarını ziyaretle ya da semtin parkında ailece oturarak geçirilmesinden ibarettir.

Aslında sığınmacıların gündelik hayatındaki "boş zaman"dan söz ederken, hangi sığınmacılardan söz ettiğimizi de belirtmek gerekmektedir. Zira işçi olarak çalışanların (genellikle erkeklerin) yaşamını sürdürmek için çalıştıkları süreleri ve "sığınmacı" olmalarından kaynaklanan problemleri düşünürsek, gerçek anlamda bir "boş zaman" faaliyetlerinin olduğunu söylemek zor görünmektedir. Zira çoğunluğu hafta sonu dâhil (tatilsiz) ve günde 12 saat çalıştırılmaktadırlar. Bu sebeple bir genelleme yaparsak, boş zaman faaliyetlerinden söz etmek için, evde kalan sığınmacı çocuk ve ev kadınlarından söz etmek gerekir.

Suriyeliler boş vakitlerinde varsa akrabalarına gidiyorlar veya çarşıya ve pazara çıkıyorlar. Bazısı ise Suriyeli komşularıyla birbirlerini ziyaret ediyorlar. Birçoğu komşularıyla görüşmediklerini, birbirlerini ziyaret etmediklerini, bunun temel sebebinin dil engeli olduğunu söylüyorlar. Suriyeli Ammar, boş vaktinizde neler yapıyorsunuz sorusuna boş zamanlarını genellikle evde geçirdikleri cevabını veriyor. Bunun en temel sebebi elbette dil engelidir. Fakat bunun yanına farklı bir gerekçeyi de ekleyerek şu cevabı veriyor:

Bir yıldır buradayım, çevremdeki komşuların hepsi Türk. Hiç Suriyeli yok. Kim olduğunu bilmem. Hiçbiriyle ilişkim yoktur. Eşim ve ben hiç çıkmıyoruz.Şimdi çarşıda alışverişe gitmek için ekmeğini alabiliyor olman gerekir. Bizim durumumuz olmadığından çıkmıyoruz (Ammar, 39, Halepli, Arap,işsiz).

Ammar'ın bu gerekçesi, onun boş zamanlarını evde geçirdiğini, bunun sebebinin ise maddi kaygılardan kaynaklandığını gösteriyor. Bu gerekçenin de bir tür taktik olduğunu söylemek mümkün. Zira boş zaman faaliyetlerinin tüketimle olan yakın ilişkisi, yoksulların boş zamanlarında evde kalma taktiği geliştirmesine sebebiyet veriyor. Birçok görüşmeci ise çalışma koşullarından ötürü boş zamanının olmadığını söylüyor. Çalışmayan ev kadınları ve çocuklar ise zamanlarının neredeyse tamamını dil problemi sebebiyle evde geçiriyorlar.

Çocukları mahalleli çocukla pek iletişim kurmuyor. Mesela parkta Suriyeliler de kendileri bir arada oturuyor. Mesela Türk çocukları bir yerde oynuyor, Antepli çocuklar bir yerde oynuyor. Aileler de

parkta ayrı oturuyor. Mesela televizyonları yok evde kadınlar dışarı çıkıyor, parklarda oturuyorlar. Dışarı atıyorlar kendilerini. Onlar da haklı. Beraber oldukları tek yer, camiler. Aynı safta namaz kıyorlar, orada karışıklar bizimkiler(Nuret'in, 47, Gaziantep Ünal'dı Mahallesi Muhtarı).

Suriyeli katılımcıların neredeyse tamamı "Komşularınızla ilişkileriniz nasıl?" sorusuna, komşularımızla herhangi bir ilişkimiz yok cevabını verdiler. Bunun en önemli sebebinin dil engeli olduğunu söylüyorlar. Öte yandan saha araştırmasında karşılaştığımız verilerden biri de, Gaziantep'lilerin Suriyeli komşularıyla yakın ilişki geliştirememesinin bir diğer önemli sebebinin, Suriyelilerle ilgili olumsuz ve dışlayıcı söylemler üreten yaygın şehir efsaneleri olduğunu ortaya koyuyor. Sosyal dışlanmanın hem sebebi hem de sonucu olan bu şehir efsaneleri, Suriyeliler aleyhine bir söylemin dolaşıma girmesinde önemli bir etkiye sahiptir.

Gaziantep'te ve Kilis'te yaptığımız görüşmelerde yerli halk, genel olarak Suriyelilere güvenmediğini belirtirken onlar geldikten sonra "güven" sorunu yaşadıklarını ifade etmektedir."Kendini güvende hissetmemek" ya da daha varoluşsal bir noktadan söylersek "kendini evinde hissetmemek" durumu, evin işgal edildiği düşüncesinden beslenmektedir. Öte yandan bazı görüşmeciler, sığınmacılara dair dışlayıcı söylemlerinde onların "vatan haini" olduklarını ve ülkelerinde bir savaş varken kaçtıklarını vurgulamaktadır. Burada "vatan hainliği" gibi olumsuz bir ifade kullanılmak suretiyle sığınmacılar dışlanmakta ve gündelik hayatta yüz yüze ilişkiler ya da komşuluk ilişkileri, bu tür söylemlerin ve kanaatlerin gölgesinde pratiğe aktarılmaktadır:

Savaş anında vatanını terk etmek büyük günahdır. Kur'an'da da geçmektedir bu. İşin aslı savaşız bi ülke gazandılar. Onun için savaşamazlar, kaçarlar. Gorxag bu insanlar. Onlar da zaten bir ailede yirmi tane çocuk var: "On tane oğlum ölsün ölmesin umurumda deel" der. Yani onlar savaşız ülke kazanmışlar, onun için savaşan bir ülke değil (Fikri, 55, Kilisli, iş adamı).

Gaziantep'li bir görüşmeci ise Suriyelileri niçin istemediğini anlatırken "ev" metaforunu şöyle kullanmaktadır: "Mesela sen evinde 5 kişilik ailenle yaşıyorsun. Evine 5 Suriyeli alır mısın? Almazsın. Nasıl güveneceksin, namusun o ev senin!" (Azat, 35, Antepli, esnaf). Bu görüşmeciye "ev" ile neyi kastettiğini sorduğumuzda, "şehrini", "ülkesini", "vatanını" kastettiğini söylemektedir. "Kendini evinde hissetmeme" durumu ve bu işgal edilmişlik hissi; "yabancıyı", "ötekiyi" ve "düşmanı" da kolaylıkla yeniden üretebilmekte ve dışlama potansiyelini diri tutabilmektedir. Bunun bir sonucu olarak da, bazen şiddete dönüşme potansiyeli olan bu dışlama, kendi "otantik" kültürünün farklı bir kültür tarafından "işgal edilip bozguna uğratılacağı" korkusundan beslenmektedir. Çünkü "toplumsal varlığın bazı bölümlerini yabancı otlar olarak" (Bauman, 2007:129) niteleyen görüşe göre "yabancı" olanlar, dilimizi, kültürümüzü ve hatta varoluşumuzu "yok" etmek üzere aramızdadır (Ekinci, 2015). Sonuç olarak ifade edersek, komşuluk ilişkileri bu tür önyargıların ve dışlayıcı kanaatlerin etkisiyle olumsuz bir boyut kazanmaktadır.

Bazı Suriyelilerin ise iletişim sorunlarını çözebilmek adına dil engelini aşmak için Türkçe kurslarına devam ettiği görülmektedir. Örneğin Gaziantep'te yaşayan Adem (28, Halepli, Arap, İngilizce öğretmeni), evlerinin yakınındaki Yaşar Tuğrul Gençlik Merkezinde verilen Türkçe kurslarına eşini gönderdiğini, kendisinin de bu kurslara devam ettiğini söylemektedir. Karataş'ta oturan 17 yaşındaki Rami (Halepli, Arap, işsiz) ise, kadın berberi olmak için başvurduğu Hoşgör GASMEK kurs merkezinde, sadece kadınlar için kadın berberliği kurslarının bulunduğunu duyunca şaşırıldığını ama bunun üzerine kendilerine tercümanlık yapan Türk tanıdıklarının da tavsiyesiyle aynı kurs merkezindeki Türkçe kursuna kaydolduğunu anlatıyor. 18 yaşındaki Fettah (Azezli, Arap, işçi) da, Suriyeli arkadaşlarının yanı sıra Türk arkadaşlarının da bulunduğunu ve beraber bilardo oynamaya gittiklerini ifade ediyor. Genç Suriyelilerin Türklerle daha çok arkadaş olabildiklerini bu tanıklıklardan çıkarmak mümkündür.

Sonuç

Çalışmada elde ettiğimiz bulgular, Suriyelilerin yabancıları oldukları bir kentte gündelik hayata tutunabilmek için çeşitli taktikler geliştirdiğini ortaya koyuyor. De Certeau'nun "strateji"nin hâkim olduğu alanda "zayıf"ın geliştirdiğini söylediği taktikler, Gaziantep'te Suriyeliler tarafından gündelik hayatın her alanında geliştiriliyor. Bunu var kılmak için ortaya konulan doğal bir refleks olarak görmek mümkün. Çünkü Suriyeliler; yoksulluğun (geçim kaygısı), dışlanmanın (toplumda öteki görülmenin), hâkim yasalar tarafından yok sayılmanın (çalışma izninin olmaması) ve dolayısıyla var olmanın yegâne yolunun, egemenin alanında kendi oyununu kurmaktan geçtiğinin bilincindedir. Bu sebeple sokakta, işinde, evde, komşuluk ilişkilerinde, hastanede, otobüste ve gündelik hayatın bilimum mekânında Suriyeliler, geliştirdikleri taktiklerle yaşama tutunmak için bir "tutamak" noktası inşa ediyorlar.

Örneğin yukarıda sıraladığımız başlıklar altında da tartıştığımız gibi; Suriyelilerin kıyafetlerini hâkim kültüre uydurması, dükkân veya evlerine hâkim kimliğin sembolü olan Türk bayrağını asması, çalışma izninin olmaması sebebiyle tüm informel işlerde çalışması, gündelik hayat içerisinde çokça vakit geçirerek (işportacılar) Türkçeyi öğrenmeleri ve gündelik hayat bilgisine vakıf olmaları, kamusal alanda fark ettiği iktidar çatlaklarına sızması, emek piyasasında tutunmak için güvencesiz de olsa bir iş bulup çalışması, kirayı ve geçimi karşılayabilmek için aynı aileden birkaç kişinin çalışmak zorunda kalması ve dil öğrenmek

için kursa gitmek gibi taktikler, Suriyelilerin gündelik yaşama tutunmalarını sağlayan en temel pratiklerdendir.

Göçün ardından geldikleri alanın stratejisinin egemenliğinde, tabiri caizse “sudan çıkmış balığa” dönen Suriyeli sığınmacılar, egemenin alanında vakit geçirdikçe ve gündelik hayat bilgisini en ayrıntısına kadar çözümlenmeye başladıkça, iktidarın ve stratejinin alanında kendi oyununu kurmayı öğrenmekte ve gündelik hayata tutunmanın yollarını kendince çizebilmektedir.

KAYNAKÇA

- BAUMAN, Zygmunt. (2007). *Modernite ve Holocaust*, İstanbul: Versus Kitap.
- CRESWELL, John W. (2015). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, (çev. ed.) M. Bütün & S. B. Demir, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- ÇELİK, Abdurrahim; ALKIŞ, Mehmet; SAYAN, Sabri; EKİNCİ, Yusuf. (2014). *Gaziantep'te Suriyelilere Yönelik Saldırı ve Toplumsal Nefretin Sebeplerinin Analizine Dair Rapor*. <http://gaziantep.mazlumder.org/fotograf/yayinresimleri/dokuman/Suriyeliler-1.pdf>, Mazlumder, Erişim: 15.12.2014.
- ÇETKEN, Pelin ve GÖKBULUT, Duygu. (2010). “Yaratıcı Kentzedenin Mekanı: İktidarın Çatlakları-2” <http://www.mekantar.com/tr/bo%20C5%9F-oda-ar%20C5%9Fiv-2010/bo%20C5%9F-oda-03/yarat%20C4%B1c%20C4%B1-kentzedenin-mekan%20C4%B1-iktidar%20C4%B1n-%20C3%A7atllaklar%20C4%B1-b%20C3%B6l%20C3%BCm-2-pelin-%20C3%A7etken-duygu-g%20C3%B6kbulut.html> Erişim: 03.06.2015.
- DE CERTEAU, Michel. (2009). *Gündelik Hayatın Keşfi-I: Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları*, (çev.) L. A. Özcan, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- DENİZ, A. Çağlar. (2014). *Öğrenci İşi- Üniversite Öğrencilerinin Gündelik Hayatı: İstanbul Örneği*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- DELEUZE, Gilles ve GUATTARI, Felix. (1990). *Kapitalizm ve Şizofreni 1: Göçebebilim İncelemesi Savaş Makinesi*, (çev.) A. Akay, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- EKİNCİ, Yusuf. (2015). “Misafirlik Dediğin Üç Günlük Olur’: Suriyeli Sığınmacılar ve Sosyal Dışlanma”, *Birikim*, S. 311, s. 48-54.
- ERDER, Sema. (2002). *Kentsel Gerilim*, Ankara: Uğur Mumcu Araştırma Vakfı Yayınları.
- HABER7COM (15 Ağustos 2014). “Fatma Şahin Suriyelileri kampa taşıyacağız”, <http://www.haber7.com/yerel-yonetimler/haber/1191110-fatma-sahin-suriyelileri-kampa-tasiyacagiz>, Erişim: 15.01.2016.
- HABER7COM (20 Ağustos 2014) “Fatma Şahin: Suriyeliler kurallara uymak zorunda”, <http://www.haber7.com/yerel-yonetimler/haber/1192731-fatma-sahin-suriyeliler-kurallara-uymak-zorunda>, Erişim: 15.01.2016.
- GAZİANTEP DETAY GAZETESİ (16 Eylül 2014). “Saldırıya Türk Bayraklı Çözüm”, http://detaygazetesi.org/haber-4964-saldiriya_turk_bayrakli_cozum.html
- HYNES, Patricia. (2011). *The Dispersal and Social Exclusion of Asylum Seeker: Between Liminality and Belonging*, Bristol, UK: The Policy Press.
- KAYA, Ali. (2010). “Pierre Bourdieu’nün Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı”, *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*, (2. Baskı), (der.) G. Çeğin, vd., İstanbul: İletişim Yayınları.
- LEFEBVRE, Henri. (2013). *Gündelik Hayatın Eleştirisi I*, (çev.) I. Ergüden, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- SABUKTAY, Ayşegül. (2008). “Kızılay’da Gündelik Hayat ve Yönetim”, *Mülkiye Dergisi*, c. 32, sayı: 261. SANALBASIN (29.08.2014). “Gaziantep’te Arapça Levhalar Kaldırıldı”, <http://www.sanalbasin.com/gaziantep-te-arapca-tebalalar-kaldirildi-6269319/>, Erişim: 03.01.2016.
- SPUTNIK (13.12.2015). “Erdoğan’dan Suriyeli Açıklaması: Nereye Kadar Besleyeceğiz?” <http://tr.sputniknews.com/politika/20151213/1019639462/erdogan-suriyeli-nereye-kadar-besleme.html>, Erişim: 03.01.2016.
- TC İÇİŞLERİ BAKANLIĞI GÖÇ İDARESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2016). “Geçici Koruma”, http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713, Erişim: 23.01.2016.
- ÜNAL, A. Zeki. (2010). “Rahatsız Eden Bir Adamın Bilimi, Sosyoloji”, *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*, (der.) G. Çeğin, vd., İstanbul: İletişim Yayınları.
- YÜKSEKER, Deniz. (2002). “Kürtlerin Yerinden Edilmesi ve Sosyal Dışlanma: 1990’lardaki Zorla Göçün Sonuçları”, *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*, (der.) S. G. İhlamur-Öner & N. A. Ş. Öner. İletişim Yayınları: İstanbul, ss. 233-262.